

Osmanlı'larda Ordu

Osmanlı ordusu başlangıçta aşiretlerden gelen atlı birlikler ile gönüllü yaya askerlerden oluşurken 14. yüzyılın ortalarından itibaren büyük bir gelişme gösterdi. En gelişkin dönem sayılan 16. yüzyılda Osmanlı ordusu, büyük çoğunluğu İstanbul'da bulunan kapıkulu askerleriyle, eyaletlerden gelen tımarlı sipahilerden oluşuyordu. Kapıkulu ordusu başlıca Yeniçeri Ocağı ve Sipahi Ocağı olarak ikiye ayrılırdı. Ayrıca Topçu Ocağı başta olmak üzere Cebeci, Humbaracı ve Lağımçı Ocakları da yardımcı ocaklar olarak Kapıkulu ordusunun öbür bölümlerini oluştururdu. Her yıl Rumeli ve Kafkasya'nın belirli bölgelerinden devşirme denilen bir sistemle toplanıp Acemi Ocağı'nda yetiştirilen kapıkulu askerleri savaşta Osmanlı ordusunun vurucu gücü durumundaydı. Eyalet askerleri Osmanlı toprak düzenine göre örgütlenmiş, yalnızca savaş zamanında göreve çağırılan bir orduydü. Buna göre kendisine tımar verilmiş olan sipahiler, topraktan elde ettikleri gelire göre, savaş zamanı orduya belirli sayıda asker getirmekle yükümlüydü. Sistemin iyi işlediği dönemde sipahiler Osmanlı ordusuna büyük güç katmıştı. Ama tımar düzeninin bozulmasıyla etkisini yitirmiş, giderek Celali Ayaklanmaları gibi büyük olaylarda olumsuz roller oynamıştır. Buna karşılık merkezdeki kapıkulu askerlerinin sayısını arttırmak zorunda kalan devlet ise savaş olmadığı dönemlerde askerlerin aylıklarını ödeyemez duruma düşmüş, bu yüzden çıkan ayaklanmalar devleti sarsmıştı. 18. yüzyılda savaş gücünü iyice yitiren orduyu yenileştirme girişimleri de kapıkulu askerlerinin tepkisiyle karşılaşmış, III. Selim'in Nizam-ı Cedid ve II. Mahmud'un Sekbanı Cedid adıyla kurmaya çalıştıkları yeni ordu dağıtıldıktan sonra II. Mahmud 1826'da kapıkulu askerliğine son vermiş ve modern ordunun temellerini atmıştır.

Kapıkulu Ordusu:

a- Piyadeler :

1.Acemi Ocağı: İlk Acemi Ocağı Gelibolu'da Çandarlı Kara Halil ve Rüstem Paşaların önyak olmalarıyla I. Murad zamanında kuruldu.Acemi Ocağına savaş esirlerinin beşte biri (Peñçik) ve Osmanlı tebaasında bulunan Hıristiyanların çocukları (Devşirme) alınırđı. Bu esirlerle çocuklar önce Anadolu'da Türk ailelerin yanına Türkçe'yi ve Türk gelenek ve göreneklerini öğrenmeleri için verilirdi. Küçükler oda hizmetinde büyükler ise devlet ileri gelenlerinin hizmetine veriliyorlardı. Sonra bunlar, yer açıldıkça Yeniçeri Ocağına ya da Bostancı Ocağına girerlerdi.

2.Yeniçeri Ocağı: Kapıkulu Ocaklarının en önemlisidir. Yeniçeri Ocağı iç örgütlenmesi bakımından cemaat ortaları, sekbanlar ve ağa bölükleri olarak üç bölüme ayrılırlardı.

a)Cemaat Ortaları: Cemaat ortaları ocağın ilk kurulan bölümüdür. Önceleri her yüz asker bir orta oluşturur, başlarında da yayabaşı denen komutanlar bulunurdu. Ortalardaki asker sayısı 17.-18. yüzyıllarda artmışsa da, toplam orta

sayısı 101 olarak kalmıştır. Her ortanın bir bayrağı vardı ve bazı ortalar görevlerine göre deveci, turnacı, katrancı, zemberekçi gibi isimler alırdı. Bu ortalar diğer (Ağa ve Sekban) ortalarına göre imtiyazlı idiler. En önemli hudut kalelerine muhafız olarak bu ortalar gönderilirdi.

b) Sekban Bölükleri: Fatih Sultan Mehmed'in 1451'deki Karaman seferi sırasında yeniçerilerin buyruklarına karşı çıkması üzerine kendine bağlı askerlerden oluşturduğu birlik olarak ortaya çıktı. Biri atlı 34'ü yaya olmak üzere toplam 35 ortadan oluşan sekbanlar daha sonraları tek bir orta sayıldı ve Yeniçeri Ocağı'nın 65. ortası olarak adlandırıldı. 33. ortasına **Avcı**, başlarına ise **sekbanbaşı** denirdi. Piyade ve süvari sekbanlar padişahla birlikte ava çıkarlardı.

c) Ağa Bölükleri: II. Bayezid'in tahta çıkışı (1481) sırasında sekbanların ayaklanmaya kalkışması sonucunda kuruldu. Padişaha bağlı askerlerden oluşturulan ağa bölüklerinin sayısı 61'di. Kanuni Sultan Süleyman döneminden (1520-1566) başlayarak padişahlar da birinci ağa bölüğünün askeri sayıldı.

Yeniçeriler öbür kapıkulu askerleri gibi sürekli olarak görev yaparlar ve devletten aylık alırlardı. Üç ayda bir ödenen ve ulufe denilen bu aylıktan başka her padişahın tahta çıktığında cülus bahşişi adıyla yeniçerilere para dağıtması da bir gelenektir. Yeniçerilerin büyük bir bölümü İstanbul'daki Etmeydanı'ndaki ve Şehzadebaşı'ndaki kışlalarda yaşarlardı. Bir bölümü de sınırlardaki kalelerde görevliydi. 15.-16. yüzyıllarda yeniçerilerin evlenmeleri ve askerlikten başka işlerle uğraşmaları yasaktı. Fakat sonraları, seferlerin azalması, disiplinin bozulması ve evlenme yasağının hafiflemesiyle yeniçeriler başka işlerle uğraşmışlar, özellikle İstanbul'da esnafa karşı zorbaca hareketlerde bulunmuşlardı. Yeniçerilerin sayılarının zaman içinde artması devletin üzerinde ağır bir mali yük doğurmuş ve bunun sonucunda paralarını zamanında alamayan yeniçeriler çıkardıkları ayaklanmalarla toplumsal düzeni büyük ölçüde bozmuşlardı.

Yeniçeri Ocağı'nın en büyük kumandanı yeniçeri ağasıdır. Padişahların tahta geçebilmeleri bu yeniçeri ağalarının onlara olan itaatine bağlı olduğu için padişahlar çoğunlukla bunları en güvendikleri kişilerden seçerlerdi. Yeniçeriler padişahın hassa askerlerinde olduğu için padişahla beraber sefere çıkarlar padişah çıkmazsa onlar çıkmazlardı. Seferlerde çadırlarını Otağ-ı Hümayunun etrafına kurup Otağa yabancı birinin girmesini engellerlerdi. Savaşlarda da ordunun merkezinde bulunurlardı.

19. yüzyılın başlarına gelindiğinde hemen hemen bütün savaşma yeteneğini yitirmiş bir başıbozuk topluluğu görünümündeki Yeniçeri Ocağı II. Mahmud'un kararlı girişimleri sonucunda 1826'da ortadan kaldırılmıştır.

3. Cebeci Ocağı: Yeniçerilerin tüm silah araç ve gereçlerinin bakımı onarımı ve muhafazasıyla görevli teknik bir sınıftır. Ayrıca tüm bunların harp alanına nakilleriyle de görevliydi. Bu ocaktan olanlar yeniçeriler gibi Acemi ocağından yetişmeydi. Tüm Kapıkulu ocakları gibi bu ocak da 1826'da kaldırıldı.

4. Topçu Ocağı: Osmanlı ordusunda top I. Murad devrinden beri kullanılıyordu. Fakat topçu ocağı'nın kesin olarak ne zaman kurulduğu

bilinmemektedir.Osmanlı topçuluk Fatih devriyle gelişmeye başlamış 16. yüzyılda ise en mükemmel haline gelmiştir. Osmanlıların kazandığı zaferlerde topların büyük payları vardı. Bu ocağın kışlaları ve dökümhaneleri bugünkü Tophane denilen semtteydi. Burada top dökümcüleri tarafından (Rihtegâni top) tarafından dökümler yapılırdı. İmparatorluğun gelişmesiyle beraber buradaki dökümhaneler yetersiz hale geldi. Bunun üzerine Anadolu ve Rumeli'de yeni dökümhaneler yapıldı. Ayrıca 18. yüzyılda sürat topçuları ocağı kuruldu. Böylece topçu ocağı hem yeterli kapasiteye ulaştı hem de teknolojik gelişmelere ayak uydurabildi.

5.Lağımcı Ocağı: Lağımcılar kale kuşatmalarında yeraltından yollar yaparak fitil ve barutla kale duvarlarını yıkmakla görevli bir teknik sınıftı. Bir kısmı Cebeci ocağına bağlı bir kısmı ise tımar ve zeamet sahibi idi. Lağımcıların başına *lağımcıbaşı* denirdi. Tımar sahibi olanlar Cebecibaşına bağlıydı.

6.Humbaracı Ocağı: Humbaracılar savaş sırasında humbara (Demirden veya tunçtan içi patlayıcı madde dolu top veya elle atılan bir savaş aleti.) kullanmakla görevliydi. Humbaracılar Cebeci ve topçu ocağına bağlı olmakla birlikte kale muhafazasında görevli humbaracılar da vardı. Cebeci ocağına bağlı humbaracılar daha çok humbara yapımıyla uğraşıyorlardı.Topçu ocağına bağlı humbaracılar ise savaşta bu savaş aracını kullanmakla görevliydi.

b- Süvariler :

Kapıkulu Süvari Ocağının temeli I. Murad zamanında sipahi ve silahtar birliklerinin kurulmasıyla atıldı. Sonra sağ ve sol ulufeciler ve sağ ve sol garipler bölüklerinin kurulmasıyla tamamlandı.Kapıkulu süvarileri de yeniçeriler gibi padişahın atlı askerleriydi. Derece ve maaş olarak üstün olmalarına rağmen devletteki nüfuz ve savaşlardaki rol bakımından yeniçeriler daha üstündü. Yeniçeriler acemi ocağından gelirdi, süvariler ise yeniçeriler, cebeciler ve saraydaki hizmetlilerin başarı gösterenleri ve terfiye hak kazananları arasından seçilirdi.

1.Sipahi Bölüğü: Fatih Sultan Mehmet zamanında kurulmuştu. Bu bölük barış zamanında çeşitli vergileri toplamakla görevliydi. Bunların savaşta görevleri padişahın çadırını korumak, Sancak tepesi denilen yerleri yaparak orduya yol göstermek, siper kazdırmak ve kuşatılan kalelere toprak sürdürmektir.

2.Silahtar Bölüğü: Bu bölüğe Harem-i Hûmayundan çıkan iç oğlanlarla Galatasaray ve İbrahimpaşa sarayından çıkanlar alınırdı.

3-4. Ulufeciler: Ulufeciyan-ı Yesar (Sol ulufeciler),Ulufeciyanı Yemin (Sağ ulufeciler) bölükleri mensupları da savaşta ve barışta padişahın hizmetinde bulunurlar, savaşta hazineyi ve padişahın sancağını korurlardı.

5-6. Garipler: Gurebayı Yemin (Sağ garipler) Gurebayı Yesar (Sol Garipler) bölüklerinin en önemli görevleri padişahın sancağını korumaktı. Bu bölüklere

Galata, İbrahimpaşa ve Edirne saraylarından çıkanlar ve savaşlarda büyük kahramanlık gösterenler alınır. Atları için büyük otlaklara gereksinim olduğundan bu süvariler doğrudan İstanbul'a değil Anadolu ve Rumeli'de muhtelif yerlere gelirler. Ok, yay, balta, pala, mızrak, hançer, kalkan ve bozdoğan (gürz) kullanırlardı.

Eyalet Askerleri

Osmanlı ordusunun asıl büyük kısmıydı. Tımarlı sipahiler ve Yerlikulu teşkilatı olmak üzere ikiye ayrılırdı:

1. Tımarlı Sipahiler: Eyalet askerlerinin dolayısıyla Osmanlı ordusunun en önemli kesimiydi. Tımarlı sipahiler tımar sahiplerinden ve bunların beslemekle yükümlü oldukları askerlerden meydana gelirdi. Bir seferden 2-3 ay önce tımarlı sipahilere hazır olmaları emredilirdi. Bütün sipahilerin sefere katılması zorunluydu. Sipahilerin subaylarına *alaybeyi* denirdi. Her alaybeyi 1000 sipahiye kumanda ederdi. Silahları kılıç, ok, kalkan, mızrak idi. Başlarında miğfer üstlerinde zırh bulunurdu.

2. Yerlikulu Teşkilatı: Yerlikulu teşkilatı üç bölüme ayrılır:

◆ **Yurtiçi teşkilatı:** Voynuklar, cerahorlar, martalozlar, derbentçiler, belderanlar ve menzildarlar gibi gruplardan meydana gelirlerdi.

◆ **Geri Hizmet Teşkilatı:** Yaya ve müsellemler Yeniçeri Ocağı kurulduktan sonra yol açmak, köprü yapmak, kale tamir etmek, zahire nakli vb. geri hizmetler ve kalelerin muhafazalarıyla görevlendirildi.

◆ **Kale Kuvvetleri Teşkilatı:** Sınırdaki ve stratejik bölgelerde muhafızlıkla görevli askerler, azaplar gönüllü ve beşlilerden oluşan kuvvetlerdir. Azaplar kale muhafızlığı dışında köprücülük ve lağımçılık gibi işlerde de kullanılırdı. Gönüllü ve beşliler sınır bölgelerindeki kasabalar, şehir ve kalelerin muhafazalarıyla görevliydi. Bunlar çoğunlukla yerli halktan ve Müslümanlığı kabul etmiş olanlardan seçilirdi. Gönüllüler süvari ve maaşlı olurdu. Bunların maaşlarını bölgenin maliyesi karşılardı. Beşliler bölgedeki köylerden bir mükellefiyet (beş evden bir kişi: Pençik) şeklinde toplanırdı.

◆ **Akıncılar:** Hafif süvari birliği idi. Rumeli'de hudutlara yakın yerlerde bulunurlardı. Devamlı düşman memleketlere akınlar yapıp para, mal ve esirler elde ederlerdi. Bu arada elde ettikleri bilgileri merkeze bildirirlerdi. Savaş zamanında ordunu 3-4 günlük mesafe ile önünde giderler keşifte bulunurlar, yol ve köprüleri emniyete alırlardı. Silahları pala, mızrak, kılıç, kalkan ve "bozdoğan" denen gürzdü.

Osmanlı Ordusu'nun Savaş Düzeni:

Osmanlı ordusu savaş durumunda ve yürüyüşlerde merkez sağ kol ve sol kol düzenini alırdı. Ordu yürüyüş halindeyken baskın tehlikesini önlemek için önde akıncılar ilerlerdi. Akıncıların gerisinde ise yol açan köprüleri tamir eden yol göstermek için kazık çakan kazmacılar yürürdü. Onların gerisinden azaplar ve karakol kuvvetleri gelirdi. Osmanlı ordusu genellikle gece yarısı yürüyüşe çıkar

ertesi gün öğleye kadar yürüyüş devam ederdi. Geceleyin yolu ve ordugâhı aydınlatmak için meşaleler kullanılırdı. Savaş meydanında da hilal ya da at nalı şeklinde pozisyon alınırdı. Merkezde yeniçeriler onların önünde toplar, topların önünde ise azaplar bulunurdu. Sağ ve sol kollarda ise eyalet askerleri bulunurdu. Savaşta düşman hilalin merkezine çekilir sonra çevresi sarılıp yok edilirdi.

Osmanlı Deniz Teşkilatı

Osmanlı devleti kuruluşu sırasında bir deniz gücüne sahip değildi. Ancak deniz kıyısı olan beyliklerin ve imparatorlukların Osmanlı'ya katılması ve Rumeli'ye kesin olarak yerleşilmesi bir donanmanın bulundurulmasını zorunlu kıldı. Osmanlıların hakimiyetleri altına aldığı Karesi, Menteşe, Aydın beyliklerinin donanmalarıyla Osmanlı donanmasının çekirdeği kurulmuş oldu. İlk Osmanlı tersaneleri Karamürsel, Edincik ve İzmit'te kuruldu. İstanbul 'da ilk tersane Haliç Aynalıkavak semtinde kuruldu. Daha sonra Hint okyanusunda Portekizlilerle savaşabilmek için Süveys'te bir tersane yapıldı. Ayrıca Rusçuk, Tuna ve Birecik'te tersaneler yapıldı. Osmanlı'da tersane ve donanmada çalışanlara "tersane halkı" denirdi. Bunlar üç ayda bir maaş alan azaplar, kalafatçılar ve humbaracıları.

Gemi Yapımı: Osmanlı'da savaş gemileri İstanbul ve Gelibolu tersaneleri dışında Karadeniz Marmara ve Akdeniz'de bulunan tersanelerde de yapılırdı. Yapılacak olan gemilerin çeşidi ve miktarı İstanbul'dan hükümet tarafından belirlenip o bölgenin kadısına bildirilir ve bunun için gerekli olan malzeme ve eleman bölgeye gönderilirdi. Yükselme döneminde yapılacak gemilerin bütün malzemeleri imparatorluk içinden temin edilirdi. Bunlar için her tersaneye ocaklıklar verilmişti. Mesela İstanbul tersanesinin ocaklığı Kocaeli sancağı idi.

Gemi Çeşitleri: Osmanlı donanmasında iki çeşit gemi vardı. Bunlar kürekli ve yelkenli gemilerdi. Kürekli gemilere çektiri denirdi. Bunların en küçüğü Karamürsel en büyüğü Başarda idi. Savaşlarda kürekli gemilerden en çok mavna, kadirga ve başarda tipinde olanlardan faydalanılırdı.

-Kürekli Gemiler:

- 1- Uçurma: İnce donanmadandı ve süratli bir kayıktı.
- 2- Varna Beş Çifteleri
- 3- Karamürsel: Çektiri çeşitlerindendi.
- 4- Aktarma: Tuna muhafazasında bulunan nehir gemilerindendi, gereğinde donanmaya katılabilirdi.
- 5- Üstü açık: Nehir gemisiydi bir dümenci 8 kürekçisi vardı. Bunlar taşıma için de kullanılırdı.
- 6- Çete Kayığı: Top çeken kayıklardı.
- 7- Çamlıca: Tuna da kullanılan nakliye gemilerindendi.
- 8- Brolik: Hafif donanma gemisiydi.
- 9- Celiyye: İnce donanma gemilerindendi. Nehirlerde kullanılırdı.
- 10- Şayka: Altı düzdü 3 topu vardı.
- 11- Firkate: 10 veya 17 oturaklıydı. İnce donanma gemisiydi ve nehirlerde kullanılırdı.

12- Mavna: 44 metre boyunda ve 26 oturaklıydı ;24 topu 364 kürekçisiyle beraber 600 kişilik bir mürettebatı vardı.

13- Kadirga: Kürekli gemiler devrinde Osmanlı donanmasının en önemli gemilerinden biriydi. Kalyonlar kullanılmaya başlanınca ortadan kalktı. 13 topu 196 kürekçisi, 100'ü savaşçı olmak üzere 330 mürettebatı vardı.

-Yelkenli Gemiler:

1- Ateş gemisi: Savaşta düşman donanmasını yakmak için kullanılırdı. İçleri yakıcı madde dolu olan bu gemi düşman gemisine yaklaşınca mürettebatı tarafından terk edilir ve çarptığı gemiyi yakardı.

2- Ağrıpar: Büyük tip savaş gemilerindendi. 13 şayka topu, 6 baş topu, 4 büyük zarbezan, 35 tane de pranki topu vardı.

3- Barça: Hem nakliye hem de harp gemisi olarak kullanılırdı. 2 veya 3 direkli olurdu. 4 şayka topu, 12 baş topu,12 zerbazen 35 tane de pranki topu bulunurdu.

4- Brik: 2 direkli yelkenli bir gemidir. Devrinin en hızlı gemilerindendir. 70 mürettebatı vardır.

5- Uskuna: 16 topu 90 mürettebatı vardı.

6- Korvet: Yelkenli gemilerin en büyüklerindendi. Boyu 30 metreye yakındı. 174 mürettebatı ve savaşçısı vardı.

7- Kalyon: 3 direkli büyük savaş gemileriydi. Kalyonlar ilk defa II. Bayezid zamanında yapıldı.

8- Firkateyn: 3 direkli yelkenli gemilerdendi. Hem güvertede hem de ambarlarda toplar vardı.Boyları 40-50 metreye yaklaşıyordu.

9- Kapak(ya da Kaypak): Kalyon cinsinden 2 ambarlı bir gemiydi. Hem güvertesinde hem de ambarlarda topları vardı. 80-110 topu 800-1000 arasında mürettebatı vardı.

10- Üç Ambarlı: Kalyon tipi gemilerin en büyüğü idi 100-120 topu 1000 kadar da mürettebatı vardı.

Levendler gemilerin savaşçı kadroları idi. Silahları kılıç, mızrak, tüfek veya tabanca idi. Sahillerde oturan Türklerle Rumlar arasından toplanırlardı. Kürekçiler ise genellikle esirler, kürek mahkumları veya belirli yerlerden toplanan kimselerdi. Kalyoncular kalyonlarda hizmet edenlere denirdi. Donanmada hizmet ettikleri sürece maaş alırlar deniz mevsimi geldiğinde ise evlerine dönerlerdi. 1827 de bunların yerine tersanelerde askeri bir sınıf kuruldu. (Tüfekçi Neferatı).Gabyarlar ise gemilerin direkleriyle ve yelkenleriyle ilgilenen sınıftır. 1774'den sonra ortaya çıkmışlardır.